

473620

Auhinnatöö

Perekonna koosseisu
uurimine mõnede
seltskonna rihtide üle
bestis.

Auhinnatöö. (D. auhind.)

Paas Friedrich - sügen

Auhinnatöö
473620

Käsi kirjutis on tunnustatud
teht arvuna väärilikus.

Autos: Friedrich-Eugen
Paas.

1. XI. 26

aije: Frumberg

Tartu ilihooli Sekretär

Perekonna koosseisu uurimine

mõnede seltskonnakihtide üle

bestis.

A.A

7527.

Salus familiae est
salus populi et salus
populi suprema lex.

Tartus, 31 oktoobril 1926a.

2

Sisukord

	Lhk.
Bessõna	3-5
Murimuse korraldus	6-16
I. Kas ja kuidas oleneb lastearv perekonnas vanemate seltskonnakihti kuuluvusest	17-23
II. Lastearv perekonnas muutuval seltskonna- kihtide juures	23-42
III. Abiellumisvanuse mõju sünnitusesageduse peale perekonnas	43-57
IV. Korteriolud ja nende mõju	58-65
V. Majanduslised mõjutused	66-79
VI. Muud mõjusid lastearvule	80-87
Kokkuvõte	88-90
Kirjandus	91-94
Tabelosa	95-116
Lisa: ankeetleht	

Ülesõna

Riigimõiste olulisemad osad on territoorium ja rahvas. Ühe nendest osadest puududes kaotab riik, kui säärane, oma mõiste. Meie riigi maaala on väike, veel vähem aga temal asuv elanikkude arv. Rahvaarvust on tingitud riigi elujõulisus, selle alalhoiduvõimalused. See on makser eiti meie, kui väikerahva kohta. Rahvaarvu kasvamisest või kahanemisest oleneb riigi ja rahvuse püsimine - olemasolu. Rahvasigivusest on loomulikult huvitatud rahvajuhid ja tema

tervislise seisukorra eest hoolitsejad.

Suurrükkides, nagu Prantsuses, Inglises, Saksas jne., jälgitakse suurima tähelepanuga rahvaarvu muutusi. Püütakse kindlaks teha, kas on need muutused positiivsed või negatiivsed. Otsitakse teid ja abinõusid nümase juhuse, s. o. rahvaarvu negatiivseks muutmise, ärahoidmiseks.

Käesoleva sajangu esimesel aastakümnel juhtis seltskonnategelane Nilleme Reiman korduvalt tähelepanu asjaolule, et meie rahvaarvu muutus näitab kalduvust negatiivsuse poole. Temale järgnevad hilisemal ajal meie nimekamad teadusemehed ja seltskonnategelased, (nagu N. Köstner, prof. K. Kõnik, Dr. med. J. Vilms, prof. A. Rammul, prof. H. B. Rahamägi, Dr. med. M. Nõges jne.) Ka Riigikogus on sellele nähtusele tähelepanu

juhitud. (M. Martna riigieelarve kōne 1926 a.
31. juulil).

Käesolev töö ei sea enesele ülesandeks
uurida rahvaarvu muutusi üldiselt, vaid ar-
vestades asjaoluga, et rahvas koosneb erine-
vatest seltskonna kihtidest, võtta ^{pujab} vaatluse
alla perekonna koosseisusi mõnede kihtide juures.
Muide ilmsikstulevaid vahesid ja neid mõ-
jutavaid tegurisi nende sotsiaalsete kihtide
perekondade koosseisudes.

Et säärase uurimus bestis sellel alal esimeseks
otsivaks sammuks osutub, siis on nii mitmeagi
raskusega kokku puutumisi olnud, millelest jõudu
mööda üle on katsutud saada.

(Lõpuks olgu siinkohal tänatud kõik,
kes andmete kogumist oma sooja vastutulekuga
on kergendanud ja käesolevale tööle oma lah-
kete nõuannetega abiks on olnud.)

väga jutt!

Uurimuse korraldus.

Uurimust on korraldud puht-empüürilisel aluspõhjal, käsitades statistilist uurimismeetodi ja tarvitades uurimusvahendina demograafilist statistikat.

Käesolevaks fookus kõlbulikud statistilised andmed puuduvad meil bestis peaaegu täiesti. Si olnud võimalik ära kasutada ka 1922 a. ülokravalugemise andmeid mitmesugustel põhjustel, mille peale ka Dr. med. M. Koges omas väitexijas tähelepanu juhib. Bestis toimetati viimast rahvalugemist individuaalsete kaartide järel, milledele emade kohta perekonna suhtes 2 küsimist.

juure lisati abielukestruse ja lastearvu üle-
kus ema oli surnud, jäi lastearv märki-
mata; juba sellepärast ei ole bestiarvud
hästi võrreldavaol teiste maadega.

Teine suur puudus on juhtunud arvude
arukasutamisel. Statistika keskbüroo on
omas üleriiklises kokkuvõttes avaldanud
üheskoos arvud emade kohta, kellelel 5 ja
enam last on olnud. Nende seas võib olla
emasi, kellelel on olnud 15 last, mis
ette tuleb. Nii ei ole sellepärast bestiar-
vud võrreldavad; ei saa välja arvata
pererohdade lastearvu rohkust.....

Neel üks väga suur puudus on arvude
kokkuseadmisel juhtunud, ei ole ühiskond-
liste kihtide järel emasi lügitatud " "

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes tuli tarvitada andmete kogumiseks ankeeti, millist vahendit on tarvitanud ka mõned teised autorid tagajäre-rikkalt samalaadilistel uurimustühustel.¹⁾ Uurimuse ulatus ja kestvus ei olenenud ära üksnes teoreetilistest nõuetest, vaid tuli arvestada paratamatult ka uurimustingiva asjaoluga - töö tähtsajaga ning raskuste ja takistustega andmete kogumisel. Nii keeldusid paljud perekonnapead teadete andmisest. Mainitud asjaolude tõttu pidi näiteks ära jääma ka Tallinna arstide perekondade uuri- mine, sest 83 pealinna praktiseerivast

1) Hamburger, C. Zeitschrift für soziale Medizin, Vol. III, Leipzig 1908. Chr. 121

Reiter, H. u. Helm P. Öffentliche Gesundheitspflege, Braun- schweig, 1921, H. II; Chr. 390.

Dresel J. u. Fries Tr. Öffentliche Gesundheitspflege, Braunschweig 1921, Heft 9; Chr. 289.

Besti arstist täitsid ankeetlehe ainult 2.

Andmete kogumine vältas 3 kuu kestes. Nende kogumiseks kõrvalisi abijõudusid ei tarvitatud. Andmeid koguti Tallinna ja Tartu linnades ning Aolavere vallas, Viljandi maak. Nagu juba eelpool tähendatud, tarvitati andmete saamiseks ankeeti, milles tuli teateid anda nii mehe, kui ka naise kohta. Küsimusi oli üldiselt 18 ühes alalüigitustega. Neist tähtsamad: sündimisaeg, tööala, kuu- sissetulek, korteriolud, perekonnateated, teated laste üle ja suurema osa elust mööda saatnud (v. lisa.). Seltskonna kihtidest uuriti ametnikke, linnatöölisi ja põllupidajaid. Kõrgema hariduse isikute ja jõukama klassi uurimisest

tuli, meist mitte aralenevatel põhjustel, loobuola. Ametnikkude perekondade uurimust korraldati Tallinnas ministerruumide (väljaarvatud Sõjaministeerium) ametnikkude, Eesti Panga, Posti Teavalitsuse ja Tallinna ^{Pea} Post-telegr.-telef. kontori ametnikkude hulgas. Töölisti uuriti Tallinnas "Põhja-puupapirivabrikus" ja 2 perekonda kodus, Tartus koguti andmeid "Teguri" vabrikus. Tööliste hulka sai arvatud veel postiteenijatest kirjakandjad, sest nende tegevus ja elukutse ei lubanud neid miskil tingimisel ametnikkude lüki arvata.

Põllupidajatest uuriti taluperemehi ja asunikke Aolavere vallas, Viljandi maak. Tööliste ja ühe osa ametnikkude juures.

täideti ankeetlehed autori poolt isiklikult.
uurimust korraldati vabrikutes ehk
vastavates ametiasutustes koha peal.

Et andmete täielikkus ei kannataks
nende küsimuste vastamatajätmise pärast,
mida isik enda kohta salajasaks pidas,
siis sündis ankeetlehe täitmine selleks
eraldi ruumis kaasametnikkude - tööliste,
segamata. Ministeeriumi ja ühe osa teiste
^{asutuste} ametnikkude poolt täideti küsimuslehed
isiklikult. Põllupidajate juures korraldati
uurimust valla- ja kirikuraamatute põhjal,
sest puudus võimalus aja puuduse tõttu
maal iga perekonda koha peal uurida. Suurise
põllutööhooaja tõttu oli võimata teateandjat
kodust leida. Samuti ei mäletanud teate-
andjaad sageli perekonnaellu puutuvaid

tähtpäivi. Neid andmeid sai aga kiriku-
raamatutest kergemalt, kuna valla-
raamatuid selleks kasutati; et ära määrata
uuritava perekonna-pea elukutseselts-
konna kihti kuuluvust. Si ole vast huvi-
tuse ta ära märkida asjaku, et kiriku-
ja valla raamatud nii mõneski asjas
lahkumised olid, nagu laste arv ^{täpne} pe-
rekonnas ehk ühe või teise isiku sünni-
või surmapäev. Järnasel juhusel kont-
rolliti andmeid koha peal. Mainitud asja-
oluole tõttu, et uurimust korraldati ülal
nimetatud raamatute põhjal, jäi nii mõnigi
küsimus, nagu ilmavaade ja alkohol,
vastamata, kuid see käesoleva uurimuse
peale takistava tegurina ei mõjunud.
Algul oli kavatsesud uurida ka valla liri,

et teada saada põhjuseid, mis sunnivad inimesi, kes üle 30 aasta vanad, vallalisteks jääma, milleni ka vastav küsimus ankeetlehte võeti. Tsiklikul andmete kogumisel selgus, et antavad vastused vähesitlevad olid, sest sageli ei teadnud uuritav isegi põhjust, või vastas, et abielluks, aga ei ole kohast abikaasat leidnud.

Et mainitud küsimus iseenesest aga põhjalikumalt käsitlest nõuab, mis käesoleva töö lüga laiaulatuslikuks oleks paisutunud, siis tuli sellest kavatsusest loobuda.

Kokkuvõttes peab fahendama:

- 1) kui jäänast uurimust tulevikus korraldada, mida kindlasti peaks tehtama, siis uurida kavakindlalt teatud administratiivpiirkondade järel.

- 2) tuleb hoiduola sellest, et uuritavad isikud küsimuslehes ise täidavad, sest vähema haridusega isikud seola vaevalt suudavad teha, kuna need, kes oma hariduslise tasapinna tõttu seola võikski, sellest vähe huvitatu ol.
- 3) ankeetlehes olgu võimalikult vähe küsimustega koormatud. ✓

Kogutud andmed said liigitatud esimeses järjekorras ühiskondlike kihituse järel. Sotsiaalsesse kihti kuuluruse määras juhusel, kui ka naine teenistust pidas, mehe elukutse. Seola sel põhjusel, et naise teenistuse peale tuli vaadata, kui kõrvalise tuluallika peale, mis sageli võis jahuslist iseloomu kanda. Juhusel, kui naine lesk oli, siis sai

arvestatud mehe endise elukutsega.
Si vastanud mehe endine elukutse mitte
praegusele naisetöölale - näiteks, oli mees
ametnik, kuna naine praegu tööline, siis
sai perekond ametnikkude hulka loetud.
Sel juhul, kui mees mitmendal abi-
elus oli, sai perekonna lastearvu all mõis-
tetud ka lapsed, mis mehel eelmisest
abieluolest olid, siinjuures mittearvestades
neid lapsi, kes naiste poolt perekonda
kaasa said foodud.

Tööläbirüümisel on püütud ära
kasutada teiste sellelaasiliste tööde
kogemusi, nii palju kui see võimalik on
olnud, sest sellelaasilisi uurimusi
ei ole pea sugugi korraldatud.

Töökas sai ära kasutatud ka prof.

H. B. Rahamäe raiteraja tabelid (xvc;
lhk 963-966 ja xxi A, B; lhk. 998-1006.)
Saaremaa puumaa pidajate ja vaba-
dikkude (kaarma kihelk. 15 vallas) ning
besti kirikuõpetajate perekondade kohta.

Üldse on muritud 418 perekonda, ^{lapp}neist
ametnikkude kihist-135, Tallinna töölis-
te-106, Tartu tööliste-53, taluoma-
nikkude-67, asunikkude-57 pere-
konda.

Kas ja kuidas oleneb
lastearv perekonnas vanemate
seltskonnakihti kuuluvusest.

(Nagu juba tähendatud) jaguneb (ühiskond) erinevateks seltskonnakihtideks. Missugust osa etendavad aga need kihid rahvaste sigivuse mõttes? Kas on nad kõik ühtevisi elujõulised, on nende sigivus ühesugune või erinev? Kas lastearv perekonnas üldse oleneb sellest, missugusesse seltskonnakihti kuuluvad vanemad, või mitte?

Lenz tõendab, et mida kõrgem on haridus ja sotsiaalne seis, seda vähem on järeltulijate arv. Oma väite tõenduseks

1) Fr. Lenz. Menschliche Erblichkeitsl. u. Rassenhygiene, 1921, München, Bd. II, lkr. 73 ja 75.

toob ta järgmised tabelid :

Tabel I.

Prantsuse aastaraamatu järel oli 1906.a. ¹⁵⁰⁰⁰⁰⁰ ~~katkenud~~ abieludel keskmiselt lapsi:

tekstiiltoolistel	3,4
mullatöölistel	3,0
metallitöölistel	2,8
montööridel	2,3
pangapidajatel	2,2
advokaatidel	2,0
artistidel ja apteekritel	1,9

Tabel II

oli jga 100 - kohta
100 Zürichis abielust ~~ole~~ (1905-1911.a. surma lähi
katkenud abielud, mis vähemalt 15 a. kestnud, ja kus naine vähemalt
25 a. ja alla vanuselt ~~abielunud~~ ^{naine} alla 3 lapse üle 3 lapse

töösturitel, ärimeestel		
akadeemikutel	58,6	41,4
ametnikkudel õpetajatel		
vabaelukutselistel	47,8	52,2

väikekaupmeestel .....
 ja käsitöolistel ... 42,7 ... 57,3
 alamatel ametnikudel
 ja õppind töölistel ... 38,3 ... 61,7
 lihttöolistel 38,1 61,9

⌈ C. Hamburgeri uurimiste järele 1904-1907a.
 Berliinis tuli 1042 töölistel keskmiselt
 perekonna peale ^{peale} 6,97 sünnitusjuhtumit (sünni-
 juures arvestatud ka abordid, enneaegsed
 sünnitused ja surnult sündinud), kuna
 sel 119 jõuka perekonna juures keskmiselt
 3,49 oli ¹⁾.

Kõigest sellest paistab selgesti sil-
 ma, et keskmine lastearv perekonnas
 on kõige suurem töölistel. Sammudes
 ühiskonna kihtide redelit mööda üles-
 poole kahaneb keskmine lastearv kod-
 -konnalt.

1) Zeitschrift f. soziale Medizin, 1908, III Bd., Heft 2, Chr. 126/128.

B. Dresel ja Jr. Tries i poolt 1921/22. a.
uuritud lastega perekondades Heidelbergis
oli keskmine lastearv perekonnas järgmine?

Tabel III

akadeemikutel	2,7
vabaelukutselistel	3,04
ametnikkudel ja õpetajatel	3,2
kaupmeestel	3,4
käsitöolistel	3,8
teenijatel	4,3
töölistel	6,0

Hokkuvõttes võime öelda, et sotsiaalselt
alamasse kihti kuuluvad perekondadel on
lastearv suurem kui kõrgematel seltskonna-
kihtidel. Lasterohkus perekonnas oleneb suurel
määral vanemate ametist ja seltskonna-
kihti kuuluvusest.

1) B. Dresel u. Jr. Tries, Die Gebürtigkeit u. Herbllichkeit
d. Kinder in Heidelberg usw. Öffentl. Gesundheitspflege 1922, H. 2,
Lk. 272.

Meil bestis ei ole seltskondliste riikide
vake mitte nõnda silmapaister, kui seola
näeme juurriikides. Meie fööstus ei ole veel
nü kõrgel järjel, meil puuduvad suured
tööstuse ^{ts}entrumid, sellega ühtlasi ka
täiesti väljakujunenud tööliste klass. Nähe-
malt ei saa meie seola võrrelda fööstus-
riikide töölistklassiga. Samuti on meil
alles väljakujunemisel ametnikkude klass,
sest veneajal olid ametikohad suuremalt
jaolt muulaste käes. Maa ja linna vake
ei ole meil mitte nü juur, kui seola näiteks,
Prantsusmaa või Saksas ^{maal} näeme. Nü on meil
jageli raske öelda, kus algab linnaela-
nik ja lõpeb maa põllupidaja. Jageli
vahetab esimene linnaelu maaelu vastu
ja ümberpöördukt. Meie poolt uuritud
perekonadades olid isegi suurema osa elust

mööda ^{veep} saatuud maal (maa all on mõiste-
tuol ka alevikud ja alevid):

Tabel IV.

Tallinna töölisperekondades

102 meest 38

104 naisest 54

Tartu töölisperekondades

53 meest 12

47 naisest 21

Kokku töölisperekondades

155 meest 50

151 naisest 75

Ametnikkude perekondades

135 meest 36

127 naisest 32

Meil näeme, et meil raske on seltskonna-
kihtide vahel selgeid piirid fõmmata.

Sellel põhjalast oleme õigustatud küsima, mis-
sugune vahet on meil perekonna sigiivuse
ja seltskonna kihituse vahel.

Laste arv perekonnas uuritud seltskonna kihtide juures.

Perikondade sigiivuse suurus määratakse
keskmise lastearvu järel perekonnas. Siin-
juures peab aga silmas pidama perekon-
dade abielu ^{val} ~~kes~~trus. Si saad poolalada
tõõmeetodit, kus üldine lastearv jagatakse
perikondade arvule, jättes täiesti tähele pa-
nemata abielu ^{val} ~~kes~~trus. Oleme tarvitunud
C. Hamburgeri poolt käsitatud uurimismetodit,
kus on uuritud ainult need perikonnad,
kellele abielu ^{val} ~~kes~~trus üle 10 a. ulatub."

C. Hamburger, über den Zusammenhang zwischen Konzeptions-
Ziffer und Kindersterblichkeit in (grossfädlichen) Arbeiter-
kreisen. Zeitschrift für soziale Medizin 1908. Leipzig, III. Bd.
Heft II, S. 123, 124.

Nõib oletada, et 10 abielu-aasta kestel suuremal osal perekondadest kõik lapsed ^{on} sündinud ~~on~~. Tegelik sünnitusaeg abielus, ütleb Dr. Prinzing, ei kesta mitte kogu sünnitamisvõime vältel, vaid 10-15 aasta jooksul peale ~~abielumist~~ ^{naist} ~~abielumist~~.²⁾ Nii siis ainult nende perekondade lastearvust saadud keskmist võime ~~veel~~ ^{siis} pidada ka enam-vähem tõeliseks perekondade sigimise määrajaks ehk mõõtjaks.

Tabel V. [Käesolevaks toetus

uudustatud seltskonnakihtide perekondade ja laste arv on järgmine:

	perikondi	lapsi
kirikuopetajad	31	141
ametnikud	50	111

1) Dr. Prinzing, Handbuch der medizin. Statistik. Jena, 1906, lhek. 119.

töölised	93	223
taluomanikud	54	203
asunikud	39	167
puumaaomanikud	112	574
vabadikud	108	538
<hr/>	<hr/>	<hr/>
Kokku	487	1957

Õnne kui keskmise lastearu vahel-
 arvamisele perekondades, asuda võtame
 vaatluse alla perekonda lasterohkuse
 iga ülevõetud seltskonna kihi juures
 eraldi, et näha üksikute perekondade
 lasterohkust ja missuguse lastearuga
 perekonnad erinevate seltskonna kihtide
 juures prevalenst interaktsioon.

Tabel VI

Kirikuõpetajad ja nende perekonnad bestis.

Lastearu perek.:	lasteta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Perekondade arv:		2	2	2	7	8	3	2	-	1	2

Kokku 31 perekonda 141 lapsega
 Siit näeme, et 4^{ja} 5 lapsel^{ga} perekondi
 kirikuõpetajate juures meil kõige sageolamiki
 ette tuleb. Ametnikkuole juures näeme aga
 järgmist pilti:

Tabel VII.

Ametnikkuole perekonnad:

Laste arv perek.:	lasteta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Perekondade arv:	11	8	13	6	6	3	2	-	1	-	-

Kokku 50 perekonda 111 lapsega.

Kõige rohkem on kahe lapsel^{ga} perekondi,
 neile järgnevad lasteta perekonnad, siis 1,
 3 ja 4 lapselised. Suhteliselt võttes on selle
 tabeli järele lasteta perekondade arv amet-
 nikkuole juures kaunis suur, kuna kiriku-
 õpetajate perekondade kohta seda ~~mitte ütelda~~
 ei saa. Võiks oletada, et tüüpilisemad amet-
 nikkuole perekonnad on ühe ja kahe

ga, lapselised, kuna üle 5 ja enam lapsega perekondi kaunis harva. ette tuleb

Tabel VIII

Lastearv fööliste perekondades:

Lastearv perek.:	lasteta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Perekondaole arv:	17	18	20	13	11	14	8	2	-	-	-
Kokku	93	perekonda 223 lapsega.									

Ka föölistel juures on lasteta perekondaole arv kaunis funtar, kuid sellijures tuleb sageli ette ka 4 ja 5 lapselisi perekondi; ülekaalus aga näivad olevat 1 ja 2 lapselised perekonnad.

Tabel IX

Lastearv taluomanikkude perekondades (adare v. Niljanoli maak.)

Lastearv perek.:	lasteta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Perekondaole arv:	4	4	10	13	7	5	3	4	-	2	1	-	-	1

Kokku $\frac{3}{4}$ 54 perekonnas 203 last.

~~Tabel X~~

Laste arv puutmaaomanik. perekondades
(Kaarma kihelk., Saare m.)

Laste arv perek.: lasteta 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Perekondade arv: 2 1 9 16 19 21 11 13 14 4 1 1 - -

Kokku $\frac{3}{4}$ 112 perekonnas 574 last.

Lasterohkuse poolest on vahel meie maakondades ja ümbruses kaunis suur. Imasid, kes 5 ja enam lapsi sünnitanud, on Põlva maakonnas 48,1%, Saare maakonnas 34,6%, Võrumaakonnas 34,4%, Niimaa maakonnas 34,2%, Järva maakonnas 30,7%, Lääne maakonnas 30,5%, Tartu maakonnas 27,1%, Viljandi maakonnas 24,5% ja Harju maakonnas 24,1%. Seda asjaolu arvestades peame taluomanikkude järele erine-

ratest maakondadest. Ülevaatliku pildi
 saame, kui käsitame perekondasid Viljan-
 di- ja Saare maakondadest. Tabelitest
 I ja X paistab meile silma, et talu-
 omanikkude juures 3, 4- ja 5-lapselisi pre-
 kondasid kõige enam ette tuleb, Saare-
 maal näib 5 lapsega perekondade arv
 kõige suurem olevat, kuna Viljandi maak-
 selle vastu 3 lapsega perekonnas sageola-
 maks nähtuseks osutuvad. Lasteta
 perekondade arv on aga nii ühes kui
 teises maakonnas käesolevate andmete
 põhjal sootuväike.

Tabel XI.

Lastearv asunikkuude perekond.
 (aolavere v., Viljandi maak.)

Lastearv perek:	lasteta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Perekondade arv:		2	2	7	7	4	6	3	3	1	3	1	-	-

Kokku $\frac{2}{2}$ 39 perekonnas 167 last.

Käesolevate andmete vähesuse tõttu on raske otsekoheseid järeldusi teha, kuid oletada võib, et asunikkuude perekonnad ^{on} kaunis lasterik-kaol ~~on~~, mida lasteta perekondade arvu vähesus ja 5 ^{ring} ja enam lastega perekondade arv oletada lubab.

Niljandi maak. asunikkuudega võiks võrrelda Saaremaa vabadikkuude.

Tabel XII

Laste arv vabadikkuude perekondades
(kaarma kihelk., Saaremaa)

Laste arv perek.: lasteta 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Perekondade arv: - 1 4 22 18 29 14 11 4 1 1 2 1 -

Kokku 108 perekonda 538 lapsega.

Vabadikkuude perekondades Saaremaal lähineb lastearv peaaegu taluomanikkuude

perikondade lastearvule samast maast
maast.

Kokkuvõttes võime tähendada, et laste-
rohkeid perekondasid, s.o. 5 ja enam lapselisi,
maal kaunis rohkesti. et tuleb. Ühinerusi
on, nagu eelpool juba nägime, maakonda-
de vahel olemas. Nõnda on maakonda-
des, mis kultuurilisest elust enam eemal
asuvad, lasterohkus perekondades eriti
määrgatav, kuna lasteta perekondasid
seal harvem ette tuleb. Linnades aga
muutub pilt. Nii töölise kui ka amet-
nikkude juures on perekonnas lasterai-
semas. Lasteta perekondade % on
ametnikkude juures hästi suur, 50 pere-
konnast 11 lasteta. Seelajama võime
üfelola käesolevate andmete põhjal töö-
liste perekondade kohta 93 perekonnast

17 lasteta. Selle vastu tuleb aga talu-
omanikkude ~~juures~~ ^{juures} lasteta perekondi joota
vähe ette, nii 54 perekonnast (Aolave v. Vilj. m.)
ainult 4 perekonda lasteta. Saaremaa
puumaa omanikkude 112 perekonnast on
aga kõigest 2 lasteta perekonda. Sama
voime üfelda ka uunitud asunikkuole per-
kondaole ja vabaalikkude kohta.

Muidugi ei saa ~~meil~~ ^{meil} ~~siit~~ ^{siit} väheste
andmete tõttu üldistada, kuid teatavaid
rõrdlusi võime ~~meil~~ ^{meil} siit süski teha.

Nende rõrdluste õigustamiseks vaatleme
1922. a. üldrahvalugemise andmeid, käsita-
des neid meie töö kohaselt (üle 10 a. abi-
elud).¹⁾ Sealt näeme, et üle 10 a. abielus
olnud naistest lasteta on: linnades - 11,3%,
alevites 9,7% ja valdades - 6,8%; üleriigi⁺

1) 1922 a. üldrahvalug. andmed, vihk II, üleriikline kokkuvõte,
tabelid, lhc. 186, 187

liselt 8,0%. 5 ja enam lapsega naised on aga linnades - 32,9%, alevites - 40,5% ja valdades - 48,7%; üldriikliselt - 44,6%. Sellega on lasterikkaid perekondi maal rohkem kui linnades, kuna lasteta perekondidega vastupidine nähtus esile tuleb, mida ka meie andmete juures tähele panime. Seltskonnakihtidest on lastevaesemaad linnas, arveste võtmata jättes jõukamat klassi, ametrikkude perekonnad.

Keskmine lastearv perekonnas:

6) selgemat pilti üksikute seltskonna-kihtide perekondade sigiturusest saada, selleks arvame välja keskmise lastearvu perekonna peale igas seltskonna kihis juures eraldi.

Tabel XIII

Keskmine lastearv perekonnas.

	perekond. arv.	lastearv.	1 perek. pealt
kirikuõpetajad	31	141	4,5
ametnikud	50	111	2,2
töölised	93	223	2,4
talusomanikud	adavere v. 54	203	3,8
asunikud	Viljandi m. 39	167	4,3
puhmaomanikud	Kaarma kihelk. 112	574	5,1
vabadikud	Saaremaa 108	538	5,0

Sit näeme, et perekondade sigivus maal suurem on kui linnas. Jõrkamates maakondades aga vähem, kui kehvemates. Ka on asunikute keskmine lastearv suurem kui talusomanikeudel. Kehvemal ja kultuurivõrult kaugemal asuval Saaremaal ei forka vahe seltskondlike kihtide juures keskmise

lastearvu suhtes mitte nii teravalt silma.
Nii on Saaremaal puumaaomanikkude
ja vabadiikude perekondade keskmise las-
tearu pea ühtlane (5,1 - 5,0). Tööliste
perekondade sigivus on võrreldes amet-
nikkudega juurem (2,4 : 2,2). Üleal-
fooduol andmete põhjal võiksime oletada,
et meil jõukuse kasvades sigivus kahaneb.
Seele väitab oma tähelepanekute põhjal ka
prof. Dr. theol. H. B. Rahamägi. Toome sel-
leks välgarõtte tema väitekirjast: „besti-
rahva sündivuse vähenemise põhjused ja
teed selle kõrvaldamiseks“:

„... mu et kooliõpetajate ja ülikooli
õppejõududel juures perekonna peal roh-
kem lapsi tuleb, kui kaupmeeste, maja-
omanikkude, fabriku- ja pangadirektorite
juures... mu meil kahaneb lastearv

jõukusega enam kui haridusega. Jõukas
Nijandimaa annab läbistikku pere-
konna kohta 2 kuni 3 last, nüisama
ka Järvamaa, kuna Lääne- ja Saaru-
maa läbistikku 2 kuni 2½ korda nü-
paju annavad. ¹⁾

Kuigi on raske objektiivsete and-
mete põhjal tõendada, ütleb Dr. med. M. Nõ-
ges, paistab olema süski tõenäoliselt, et jõu-
kus kaudselt ja otsekohe on perekonnas
sündimiste arv piirajaks.

Paistab aga erifi silma, et kirikuõpe-
tajate perekonnad meil sellest üldisest näh-
tusest kõrvale kaldumist näitavad. Nende
signifikants on, selle peale vaatamata, et ka
nemad jõukamate klassi peaks kuuluma,
süski võrreldes teiste seltskonna kihtidega.

- 1) Prof. Dr. theol. H. B. Rahamägi, väitekirj 1923a, lk. 180.
- 2) Dr. med. M. Nõges, väitekirjalisa, lk. 23.

kaunis suur. Nende keskmine lastearv ületab
Nijandi ~~Maakonna~~ põllupidajate perekonda-
de keskmise lastearvu. Seega tuleb selgitada
aga veel teiste mõju kompleksiga, nagu
usk, ilmavaade jne, mis sündimiste arvust
~~te~~ perekonnas mõjuvad.

Kõrvutades meie andmeid välis-
maale omadega (vaata ^{kolm esimest} tabelid ~~1, 2, 3~~)
võime ütelda, et seltskondline kihitus ^{vaadake} ka
meil perekondade sigivust mõjutab. Mi-
da kõrgem seltskondline kiht, seda vähem
lapsi, nii ametnikkudel vähem kui töölistel,
võimastel omakondla vähem kui põllupidajail-
tel. Põllupidajatest aga vähematalupidajatel
enam, kui suurtalunikkudel. Üldiselt võime
öelda, et keskmine lastearv kõrgidele meil
munitud seltskonna kihtides ^{juures} Prantsuse
arvudele lähedal seisab. Seega tõendavaol

ka demograafilised uurimused meil, sest
"..." käsitada olevate arvude järel on bestilga
rõndne sünditus olemas ainult Prantsusmaal.

Et rahvaarv mitte ei väheneks, sellaks
peaks Lenz i uuemate välguarvamiste järel
iga abielus naise (resp. perekonna) peale vähe-
malt 3,6 last tulema. Sellaga arvestades
näeme, et meie ametnikkudel, samuti ka
töölisel kaugelt alla alammaära lapsi
on. Taluomanikkudel juures (adame vald) on
perekonna sigivus ainult 0,2 üle alammaära.
Sama valla asunikudel 0,7. Puuma-
omanikkudel (Saaremaal) on see arv suurem-
1,5.

Kui arvestada valla veel, et sündimise arv
(meil vähenemise tendentsi näitab, siis on

- 1) Besti Demograafia, vihk II, 1925.a., lk. 13.
- 2) Fr. Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhygiene. Bd. II, München, 1921, lk. 72

küll vähe lootust rahvaarvu kasvamise peale. Sündimise langemise tõenduseks toome mõningaid nägavõtteid. 1924. a oli sündimus 18,2, suretus 15,3 ning loomulik juurikasv 2,9 pro mille (1923 a. - 4,1). Võrreldes eelmise aastaga, on sündimus kahanenud rohkem kui 1 punkti võrra (18,2 : 19,3); suretus vähe tõusnud (15,3 : 15,2); rahva loomulik juurikasv aga vähenenud 4,1-~~pealt~~ pealt 2,9-~~peale~~ peale. Naadeldes 1925. a. andmeid sündimise ja suretuse kohta, leiame, et sündimus on langenud 1925. a. eelmise aasta tasapinnast veel 1 punkti võrra madalamale ja rühtlasika suretus on vähenenud, kuid pea 10 korda vähemas ulatuses kui sündimus, mille tõttu rahva juurikasvus jällegi vähenemist võib konstateerida, nimelt 2,9-~~pealt~~ pealt 2,2-~~peale~~ peale pro mille. (1)

1) Z. Lasberg, Tervishoidlik seisukorol bestis 1924-26. a. bestis Statistika. 1926, 1. ja 15. september, lkr. 3.

"Ka bestis näeme järjekindlat sündimise lan-
gemist, mille suurus iga 13-14 aasta jooksul
^{mõnustab} 5 punkti võrra ^m alla 1000 peale ^{rahta} välja teeb
(jõuolnud olles) käesoleva aja arvuni (18 sünd.
1000 ^{peale} ^{rahta}). Meie sündimise ^m määra ^m suurusega
võrreldes oli 1925.a. kõigest 3520 inimest. On
põhjused karta, et see järgmisel aastal veelgi
väheneb, sest sündimise ^m langemise põhjused -
hingetõelulised ja kultuurilised kui ka ma-
^{tulu} janduslikud - iseäranis esimesed, ^m kui peate-
gurid - jäävad kindlasti meil pikemat aega
maksma.

Väike ^m sündimise määral, nagu meil - ei
suuda aga välja kannatada suuri kaotusi
rahva elus - nagu sõjad, rahutused, krii-
sid, väljarändamine jne. Selle tagajärjel näeme-
gi, et koguduste arvannete järel mõnel pool
kihelkondades ja ^m maakondades ^{is} rahvaarv

vähenevas on. Viljandimaa sammu sin
esirinnas. "1)

"..... võime nende juures konstateerida, arva-
tes 1901. aastast, mõningate lühivulafuslikkude
koikumistega järjekindlat langust kolme- nel-
jateistkümne aasta jooksul keskmiselt 5 punkti
võrra, mis teeb iga 5 aasta kohta enam kui
1,5 punkti. Nii võib oletada, et ka 1921-1925.a.
vahel üldjoonis on tegemist lihtsalt endise
sündipuse languse jätkumisega...
seisame pöördepunktil, millest peale bestfi
rahvaarv näib vähenevat. "2)

See ülejääk, mida annavad põllu-
pidajad, lähed kõigepealt teiste seltskonna-
kihtide, nagu ametnike, vabrikuföö-
liste jne. puudujäägi katteks. Jõukama

1) Johan Vilms, "Vaba Maa" № 254, 29. oktoobri 1926a.

2) Rahvaarvu kasv bestfis. H. Reiman, bestfi statistika
1926, 1. juuli, lk 6, 7, 8.

klassikohta linnas puuduvad meil objektürseol andmed, kuid vaevalt küürib neilgi keskmine lastearv perekondades ülesseafud alammäärani. Seltskonna kihtidest võiksid meil rahvaaru juurdekasvu anda nüüsis peamiselt põllupidajad.

Missugused põhjused võiksid süü olla, mis sääraseid rahesid seltskonna kihtide vahel perekonna sigimise suhtes esile kutsuvad?

Abiellumisvanuse mõju sünnituse

sageduse peale perekonnas

„Abiellumisvanusel on suur mõju lastearvu
perekonnas. Lastearv oleneb peamiselt
abiellukestusest. Mida varem aga abiellu-
takse, seda tõenäolisem on, et abiellu-
stus pikem on. Kõige suurem vahemate vanus
abielluastumisel oma mõju nende sigivuse
peale avaldamata. Mida kõrgem on vane-
mate vanus abiellumisel, seda enam kaha-
neb nende sigivus. Seda on mitmed uuri-
jad tähele pannud. Nii jõuab Telexy
ühes oma teoses otsusele: „Mida nooremad

1) F. Burgdörfer, Das Bevölkerungsproblem, München, 1917, lkr. 125.

on abiellufastujad, seda suuremat sigipust
on neiet loota¹⁾ " " ^m

" On tähele pandud, et abiellumisra-
nõuuse kerkides sigipus langeb²⁾ " " ^{nait}

Selle põhjuseks on mitmesugused asjaolud.
Nii on Dr. M. Nõgese arvates abiellumise ra-
nusel suur tähendus lasterohkuse kohta pere-
konnas; esiteks juba sellepärast, et mida
varemas elueas abiellu sõlmitakse, seda pi-
kem on ta kestrus ja järjekult suurem
lastearvu võimalus; teiseks sel põhjusel,
et inimene on nooremas eas vähem kaa-
luga mõistusega, formisemate kipeolega
ja elavamate tunnetega, mis sunnivad
vaikima mõistuse hääl³⁾ ^{abiellu kestrus, raskus ja}

Kuid mitte ükski ^{abiellu kestrus, raskus ja} tunded ei avalda siin
oma mõju, vaid rohkem juba puht füsiolo-

1) L. Teleky, Vorlesungen über soziale Medizin. I Teil, Jena 1914, lkr. 98.
2) Havelock Ellis, Rassenhygiene u. Volksgesundheit. Würzburg 1922, lkr. 94.
3) Dr. med. M. Nõgese väitekirja lisa, lkr. 24.

gilised asjaolud. Iseäransis suurim osa laste saamisel etendab naise vanus abiellumisel. Coghlan on, aluseks võttes keskmise lastearvu perekonnas 3,6, kälgel arvutavad, et:

Tabel XIV

20-a.	abiellunud naisele on loodetav lastearv...	5
28"	" " " " " " "	3
32"	" " " " " " "	2
37"	" " " " " " "	1

Need arvud on maksivad Inglise kohta. Boeckhi järele on naise abiellumisvanuse suhe lastearvu järgmine:

- 1) Havelock Ellis. Rassenhygiene und Volksgesundheit. Würzburg, 1912, lhk. 95
- 2) Fr. Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhygiene, Bot., München, 1921, lhk. 79.

Tabel XV.

Naise abielumisvanus:	alla 20a.	20-25	25-30	30-35	üle 35
Lastearv abielus:	5,5	4,5	4,1	2,9	1,3

Nerholme ja Stevenson jõuavad otsusele, et naise s^{voime}igitus ^{vaaduse} kasvades kahaneb ja peaaegu igal maal naised 15-20 a. kõige rohkem lapsi sünnitavad; väljajäetud maad, mis põhja pool asuvad, nagu Soome ja Norra, kus naised võrdlemisi hiljem küpsiks saavad ja seal emadel 20-25 a. kõige enam lapsi on. Ka mehe vanus abielumisel ei jäta oma mõju lastearvule perekonnas avaldamata. Rubin ja Westergaard:²⁾ järele on see suhe järgmine:

1) Havelock Ellis, Rassenhygiene und Volksgesundheit. Hürzburg, 1912, lhk. 95, 96.

2) Fr. Lenz, Menschliche Auslese und Rassenhygiene, Bd. II, München, 1921, lhk. 79.

Tabel XVI

Mehe abiellumisvanus:	alla 25 a.	25-29 a.	30-34 a.	35-44 a.	üle 45 a.
Laste arv abielus:	3,5	3,2	3,0	2,3	1,1

Siit näeme, et keskmiselt kõige suuremat lastearvu perekonnas võime loota isadelt, kes abielluvad alla 25 a.

v. Kõrösy järele on mehe sigitusvõime kõige suurem 25 ja 26 a. vahel.¹⁾

Nii siis peaks abielud, kus ema vanus abiellumisel alla 20 a, ehk õigemini meie oludes, kui põhjamaa rahval, 20-25 a. vahel, ja isa vanus alla 25 a, ehk 25 ja 26 a. vahel, on kõige lasterikkamad olema.

Et näha, mis vanuses aga kaulikult kõige enam abiellutakse, selleks võime

1) Th. Prinzing. Handbuch der medizinischen Statistik, Jena, 1906, lhek. 23

järgmised tabelid:

Tabel XVII.

Meeste ^{naid}abiellumisvanus (%%):

Vanus	Itaalias (1886 ja 1888/91)	Prantsuses (1886/90)	Inglises (1887/91)
alla 20a.	2,63	1,90	2,14
20-25a.	31,55	24,58	43,41
25-30a.	34,27	42,36	29,99
30-40a.	20,83	22,36	15,81
40-50a.	6,74	5,35	5,02
50-60a.	2,63	2,39	2,38
üle 60a.	1,35	1,06	1,25

Vanus	Baieris (1887/91)	Rooftsis (1887/91)	Venes ^o (1882/86)
alla 20a.	0,51	0,15	32,01
20-25a.	28,92	26,68	34,11
25-30a.	35,54	36,08	17,74
30-40a.	24,72	26,00	9,80
40-50a.	} 9,27	6,81	4,31
50-60a.		} 4,28	} 2,03
üle 60a.	0,20		

1) G. Mayr, Statistik und Gesellschaftslehre, II Vol., Tübingen, 1926, lk. 697, 698.

Tabel XVIII

Naiste abielumisvanus (%%):

Vanus	Itaalias (1886 ja 1888/91)	Prantsuses (1886/90)	Inglises (1887/91)
alla 20a.	23,35	20,52	11,06
20-25a.	41,90	42,20	49,68
25-30a.	18,64	20,59	22,50
30-40a.	10,71	11,97	11,24
40-50a.	3,78	3,20	3,79
50-60a.	} 1,62	} 1,52	1,34
üle 60a.			0,29

Vanus	Baieris (1887/91)	Rootsis (1887/91)	Venes (1882/86)
alla 20a.	10,73	6,36	56,35
20-25a.	41,93	36,07	29,48
25-30a.	26,62	31,37	6,94
30-40a.	15,40	20,11	4,95
40-50a.	} 5,12	4,78	1,86
50-60a.		} 1,31	} 0,42
üle 60a.	0,20		

Naist tabeltest näeme, et mehed Itaalias, Prantsuses ja Baienis abielluvad kõige enam 25-30. aastates, Inglises ja Venes aga nooremalt, 20.-25. a, kusjuures eriti silmapaistab alla 20 a. abielluvate meeste suur % Venes. Rootsis, kui põhjarügis, on meeste abiellumine üle 30 a. vanuses, võrreldes teiste käsitatud riikidega, sagedasem.

Naised abielluvad kõigis käsitatud riikides peale Vene, 20.-25. aastates. Venes aga abiellub üle poole naistest (56,35%) alla 20 a. Ka Itaalias on viimaste % kaunis suur (23,35%). Rootsis aga on märgatav, et seal üle 25 a. abielluvaid naisi sagedamini ette tuleb, kui teistes riikides võrreldavalt all olevates riikides, kuna alla 20 a. abielluvate naiste % seal võrdlemisi väike on.

Võrdluseks toome tabeli meie oludest 1924. a. kohta.¹⁾

Tabel XIX.

Abiellunute vanus (%%):

vanus	mehed	naised
alla 20 a.	1,2	9,8
20 - 25 a.	23,5	40,9
25 - 30 a.	32,8	26,9
30 - 40 a.	29,6	17,2
40 - 50 a.	8,3	4,2
50 - 60 a.	3,3	0,8
üle 60 a.	1,3	0,2

Naagu näha, abielluvad meil mehed enamasti 25-30. aastates, naised aga 20-25. a. Võrreloles meie abiellumisvanust välisriikidega näeme, et see meeste juures enam

1) Eesti Statistika kuukiri, 1926. a. veebr. nr. 47(2) lisa, lk. 22, tabel 4.

rõhkem Rootsi oludele, vastab, kuna naistel
 aga Rootsi omadest varemini abielluvad
 ja Baieri andmetele lähedal sei-
 saraol.

Kuidas on aga abiellumisrannadus
 üksikute seltskonna kihtide juures ja mis-
 sugused vahed siin ilmsiks tulevad?

Selle küsimuse selgituseks toome järg-
 mised arvud.¹⁾

Tabel XX

Keskmine abiellumisrannadus Inglises 1884-1885. a. maal

mäetöölised	24,0	nende naistel	22,5
tekstühtöölised	24,4	" "	23,4
kingsepatel ja rätsepatel	24,9	" "	24,3
sellidel	26,3	" "	24,4
haritlastel ja iseseisvatel	31,2	" "	26,4

1) Fr. Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhygiene, Vol. II,
 München 1921, lhek. 79.

Siiet näeme, et seltskonna kihti kuuluvus
abiellumisvanaduse peal oma mõju avaldab.

Mida madalam seltskonna kiht, seda
madalam ka abiellumisvanadus. Nii
abielluvad Inglises määföölised, nagu
meie seela selmisest tabelist nägime, võrd-
lemisi nooremalt kui haritlased ja ise-
seisvad (24,0 : 31,2). Sama võime ütelda
ka nende naiste kohta (22,5 : 26,4).

Naadeldes meie poolt uuritud selts-
konna kihte bestis, näeme järgmist.

Tabel XXI

abiellumisvanus meestel (%%):

	alla 25a.	25-29a.	30 ja üle a.
talumajad	16,4	34,3	49,3
ametnikud	31,1	33,3	35,6
asunikud	28,1	42,1	29,8
fööölised	28,3	40,9	30,8

Tabel XXII

^{naist}
abiellumisvanus naistel (% %):

	alla 20 a.	20-24 a.	25 ja üle a.
taluomanikkudel	31,3	43,3	25,4
ametnikudel	14,4	47,7	37,9
asunikudel	15,8	42,1	42,1
töölised	20,9	36,7	42,4

Tabel XXIII

^{naist}
keskmine abiellumisvanus:

taluomanikkudel	30,2	; nende naistel	23,2
ametnikudel	28,3	; " "	24,3
asunikudel	28,3	; " "	24,9
töölistel	28,3	; " "	25,0

Tabel XXIV

Abikaasade keskmise abielumisvanuse vahe

mees vanem:

mees vanem taluomanikkudel	7,0	aastat
" ametnikkudel	4,0	"
" asunikkudel	3,4	"
" töölistel	3,3	"

Neist tabelitest näeme, et Adarere valla taluomanikkude abielumisvanus kaunis kõrge on (30,2 a). Asunikkuude, ametnikkuude ja tööliste keskmises abielumisvanuses vaheid tabelis meie andmete järelle silma ei paista. Küll peame aga ~~aga~~ märkima asjaolu, et ametnikud (mehed) üle 30 a. vanuses sagedamini ~~abelluvad~~ kui asunikud ja töölistel. Vastukaaluks sellele on aga ametnikkuude (meeste.) juures alla 25 a. abellunute % suurem kõigist teistest käsitatud kihtidest.

Naiste juures on aga vahed abiellumisvanuses
seltskonna kihtide järele enam märgatavad.

Faluomanikkude naised abielluvad võrreldes
teistega kõige nooremalt (23,2 a.).

Vahe abikaasade vahel on kõige suu-
rem taluomanikkudel, ja kõige vähem föö-
listel. Üldistavaid järeldusi nende
andmetest teha ei või. Näiteks juba oma
andmete vähesuse pärast, ja teiseks ei ole
käsitud seltskonna kihtide vahe mitte nii
suur, et see abiellumise vanuses silmapaist-
raid erinevusi tekitab.

Nõiks arvata, et fööliste naiste võrdle-
misi kõrge abiellumisvanus nende vähes-
sigifusvõime üheks põhjustel on. Võiks vast
seletada ka Adavere valla taluomanikkude
vähest lastearvu, võrreldes Kaarma kihelkonna

puumajapidajatega, nende hilise abiellu-
misega. ^{nait}

Kokkuvõttes võime ütelda, et meil
üldiselt mehed 25-30.aastases ja naised
20-25.aastate vahel ^{nait} abielluvad. Suuri
erinevusi munitud seltskonna ^{nait} kihtide va-
hel märgata ei ole, välja arvatud Aola-
vere valla taluomanikud, kellele ^{nait} peale
korduvalt fahelpantu oleme juhtinud.
Nüümaste hilist ^{nait} abiellumist võiks seletada
iseseisva majapidamise algatuse raskus-
tega. Nimelt pärivad pojad oma isadele
talud ^{nait} harilikult ^{nait} peale rüumase surma.

Korteriolud ja nende mõju.

Korteriühimuse peale pööratakse meil viimase ajal ikka enam tähelepanu. Vabariigi algpäevist peale on korteriolud meil linnades peamiselt Tallinnas, iseäranis kitsiks muutunud. Peamiseks põhjuseks on siin eramajade omandamine valituseasutuste jaoks. Ka suurem osa Venemaalt tagasi pööranud optante peamiselt Tallinna peatuma jäänud. Kuid ka näiteks Tartus ei ole korteriolud kõige lähedamad. Korteriühimust peaks lahendada nute majade juurde-ehitamise feel. Nii on Tartus terve uus Tammevälja linnaosa tekkinud.

Korterikitsikus, halvad elumumid aval-
davad kahtlemata oma mõju ka rahva
üldiste ^{ajuse} tervislike ^{keelse} olude ^{suhtes} peale. Nii näiteks
~~laagumised~~ ^{levivad} nakkushaigused seal ju palju
küüremini, kus enam inimesi koos elab.

Ka mõjutatakse joomise, kuritegevust
ja teiseid ^{aspekte} selfskonna elupaheid ^{suur} halba-
~~st~~ ^{el} elukorteri-tingimustest.

Uuemal ajal esilekerkinud pere-
kondaole ^msigivuse langust peab ka
suurelt osalt ^mkorteri ^mkrüüsi ^mavele panema.

Si ole sugugi, ^mnagu loota võiks,
suurema korteri omanikul ^{ka} rohkem lapsi.
Harilikult on asi ikka ümberpöördu-
mida vähem korter, seda rohkem lapsi.
Suure lastearvuga perekonnal on

1.) F. Burgdörfer, Das Bevölkerungsproblem. München, 1917.
lk. 37.

võimata suuremaid ja kallimaid kortereid üürida. Neil puudub selliseks asialike võimalus. Ja siit nüüd näeme, et perekonnad, soorides omale paremaid korteritingimusi (luua), fakteliselt hakkavad oma lastearvu püüama. Mida vähem lapsi, seda soodsamad elamisvõimalused. Lasteta abielupaar leiab omale üldise korterikriisi ^{puhul} juures kergemini korteri, sest paljuolele majaomnikrandlele on üürnikuütleaalsiks lasteta perekonnad.

Meie oludes on valitsevaks ^{korteri} füübiiks linnaosles ühefoalised korterid. Esimese ülo rahvalugemise andmetel moodustasid ühefoalised korterid Tallinnas 74,8% ja Narvas 77,9% korterite üld-

arvust. Nõrdluseris ja Soomes 1919.a. andmete järel ühehoaliste korterite arv Helsingis 39,4%, Viiburis 23,3%, Turus 46,5% ja Tamperes 30,6%. Taanis 1924.a. andmetel Kopenhagenis 8,8%, Frederiksbergis 4,0%, Gentoftes 3,5%. Keskmiselt suurlinnades 7,8%. Poolas Lodsi linnas moodustasid 1918.-1920.^a andmetel ühehoalised korterid 66,3%.¹⁾

Süt näeme, et meie korteriolud lähenevad kõige enam Lodsi oludele, kuna me Soomest, iseäranis aga Taanist kangele maha jääme. Elanikkude tihedust korteris iseloomustab keskmine elanikkude arv toa kohta. Kui vaadelda nüüd elanikkude tihedust korteris üksikute

1). Besti föölise büdžeti 1925.a. Rigi Statistika keskbüroo, Tallinn, lk. 57.

seltskonnakihtide järele, siis näeme, et
meie andmete järele fööliste ja ametnikkude
korterites keskmise elanikkude arv toa
kohta järgmine oli:

Tabel XXV

	uurit. perek. arv.	keskm. elan. arv toa kohta								
		alla 1	1-2	2-3	3-4	4-5	6	7		
Föölistes	Tallinna	106	1	9	32	36	14	7	5	2
	Tartu	53	-	11	22	9	8	1	2	-
	Kokku	159	1	20	54	45	22	8	7	2
Ametnikud	135	4	65	39	16	10	1	-	-	-

Suit näeme, et Tartus korteriolud föölistel
veidi paremad on kui Tallinnas. Keskmiselt
võttes tuleb fööliste korterites 2-4 inimesest
toa peale. Ametnikkudel selle vastu
aga 1-3 inimesest toa peale.

„ Nõrreloes elanikkude tihedust esiteks

Rootsi ja Norra kortereis, näeme, et see on Rootsi suurlinnade ja Norra tööliste kortereis väga ühtlane ~~on~~. Nõttes Rootsi kolme suurlinna väiksemate korterite tiheduse keskmiselt 1,7 elanikku toa kohta, näeme, et Norras tööliste korteriolud veel avaramad, on sest toa kohta tuli neil keskmiselt ainult 1,4 elanikku, selle vastu aga Tallinnas 3,8 ja Narvas 3,2 elanikku. Nende andmete kohaselt elavad meie töölisteibkonnad 2 kuni 3 korda tihedamalt kui Norra töölisel.¹⁾

Ka meie ametnikkude kiht ei ole nagu ~~meie~~ tabelist näha, korteri suhtes kõige paremates tingimustes.

Näaseldes Tallinna ja Narva arvustid.

---

1) Eesti tööliste büdžet 1925.a., Rügi Statistika keskbüroo, Tallinn lhn 61.

voime veel kord kinnitada, õeldakse fööliste
büdzhetis, et föölisteleibkonnad elutsevad
ühetoalises korteris leibkonna suuruse ^{peale}
vaatamata. Tähendab, korterid ei vaheta-
ta suurema vastu ka perekonna 3-4-
kordseks kasvamise järel tegeliku tawi-
duse kohaselt. ¹⁾

Kokkuvõttes näeme, et meie föölistel
enamalt jaolt ühetoalises korteris elu-
vad. Keskmine elanikkude arv aga foa
kohta 2-4 inimest vahel kõigub, ehk täp-
semalt 3,8 elanikku foa kohta. Amet-
nikkude perekondades tuleb keskmii-
selt 1-3 inimest foa kohta. Välismaa +
oludega võrreldes on sellega meil
fööliste ja ametnikkude perekondade

1) Eesti fööliste büdzhet 1925 a. | Riigi Statistika Keskbüroo,
Tallinn lk. 61.

korteriolud võrdlemisi halvad.

Peale perekonnaliigete elavad ühes ja samas korteris üldise korteri ^{ruumi} kriisi tõttu veel perekonnale võõrad kaasuürilised.

See ei jäta aga oma moraalsel mõju avaldamata. Korteri mahutavus on viimse võimaluseni ära kasutatud. Mute elanikkude juurdeasumine laste näol on suurte raskustega seotud. Piiratakse siis ka lastearvu piirata igatuguste abinõudega, et neist raskustest, mis tekivad uue kodaniku sündimisega perekonnale korteri suhtes, ütle saadakse.

12000 mk . kuusissetulekuga 53 perekonda. Lähemaks selgituseks lisame jäa juurde tabeli.

Tabel XXVI

Nõuline kuusissetulek perekonnas
Tallinna fööl. Tartu fööl. Kokku fööl. Ametnik.

alla 6000 mk .	35	18	53	1
6. - 8.000 "	40	29	69	14
8. - 10.000 "	14	4	18	18
10. - 12.000 "	11	2	13	20
12. - 15.000 "	6	—	6	31
15. - 20.000 "	—	—	—	30
20.000 ja üle selle " ja üle selle	—	—	—	21

Kokku 106 53 159 135

Kas võime meie ülal foodud arvude põhjal mingisugugi järelohusi teha nende perekondade sigivuse kohta?

Meie teame eelmiste andmete põhjal, et fööliste ja ametrikkude lastearv perekonnas ^{on} allpool seda miinimumi, mis nõuetar selleks, et rahvatar ei kahaneks. Kas ei tule meil selle põhjuseid ^{on} osalt otsida ka mitte palga- ja teenistuse ^{on} oludest. Teada on, et majanduslike kitsikuse ^{on} tähiks lastearvu piiramise põhjuseks perekonnas. ^{on} Piiratud sissetulekutega perekonnas vaadatakse iga vastsündinud lapse peale kui kuluole kasvataja peale. Iga uus perekonnaliige nõuab välgaminekute

1) Fr. Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhygiene, Vol. II, München 1921; lhk. 80.

suurenemist, kuid neil väljaminekutel
on oma pürid olemas, millest üle
minna enam ei saa. Siin hakatakse
juba teadlikult lastearvu piiramise
~~peale~~ mõtlemas. Meie nägime, et
fooliste sissetuleki suurimad perekon-
dades 6-8.000. Mk. vahel kõigub, suurel
osal aga isegi alla seda normi ula-
tab. Seda foendab ka fooliste budžet-
like suurimine. Jäärased kuusissetule-
ku ~~suured~~ ^{puhul} on aga, meie praegused
olusid, arvestades suurel perekonnal
raske ennast ~~aga~~ elatada. Lastearvu
kasvamisest hoitakse siin tahtlikult
eemale, et mitte oma elamisetingimusi
veelgi raskendada. Seola näitavad
ka ankeedi vastused, milles-öel-

darkse enamail juhusel, et lastesaa-
misest ^{tulu} majanotuslistel põhjustel eemle
hoitakse.

Ka ametnikkude kuusissetulekud on
püüdnud, ehk nad küll tööliste oma-
dega võrreldes palju suuremad on. Siin-
jaanes peame ^{meid} aga arvestama ka
ühiskondlike elamis tingimiste vahel
fooliste ja ametnikkude vahel. Ametnik
peab oma ^{ruut} ruutuse, korteri ja h.e. peale
rohkem kulutama, kui fooline. Sellele
vastavalt tõusevad aga ka tema välja-
minekud. Et neid kulusid katta, on
leitud välgapäänfee. Suures osas amet-
nikkude perekondades teenivad mees
ja naine mõlemad, sest ühepool tee-
nistus ei suuda enamail juhusel

vastavaid elamisvõimalusi lüua. Nii
näeme

Tabel XXVII

Tallinna fööl. Tartu fööl. Kokku fööl. Ametn.

mees teenib üks	80 (80,0%)	43 (91,5%)	123 (83,7%)	75 (60,5%)
naine " "	-	-	-	3
mõlemad teenivad	20 (20,0%)	4 (8,5%)	24 (16,3%)	51 (39,5%)
Kokku	100 (100,0%)	47 (100,0%)	147 (100,0%)	129 (100,0%)

vastavast tabelist, et 129 ametniku pere-
konnast 51 perekonnas (39,5%) mees ja
naine mõlemad teenivad, kuna 147
föölis perekonnast ainult 24 perekonnas
(16,3%) mõlemad pooled teenivad.
Sellest on ka tingitud ametnikkude
suurem kuusissetulek meie tabelis,
sest ühulise kuusissetulekuna on võetud

nii naise kui ka mehe teenistus kokku.
See asjaolu, et mõlemad pooled teeni-
vad, ei jäta muudugi oma mõju pere-
konnasigipuse peale avaldamata. Ka
üksiku lapse ülespidamise kulud on
ametnike perekonnas suuremad, kui
töölistel ~~muures~~. Kuna tööliste lapsed,
suuremalt osalt teatavasse vanadusse
jõudes, omale juba iseseisvat teenistust
leiavad ja sellega vanemate kulusid vä-
hendavad, elavad aga ametnike
lapsed vastavas vanaduses veel suure-
malt osalt ~~füüsiliselt~~ ^{füüsiliselt} vanemate kulul.
Nagu selgub, ei saa me ~~neid~~
kahe seltskonnakihhi võrdluse ~~muures~~
nüüd ~~mitte~~ ^{mitte} farvitada põhimõtet: jõu-
kuse kasvades kahaneb sünnifuste arv,

sest tegelikult ei ole, nagu meie nägime, ametnikkuole klass Sugugi jõukam kui fööliste klass.

Teisiti on aga see maal põllupidajate. Juures. Sün ei saa meie mitte kuusissetulekuid võrdluste aluseks võtta, sest et sageli raske on kuusissetulekuid aasta ringi täpselt ^a määrata nende ^{nihilikes} kõikumise pärast, mille tõttu ka vastavaid andmeid raske saavutada on; kuid talu-
nikkuole majanduslist ^{kuu} seisul näitab talu-
koha kõlbuliku maa suurus. Nagu eel-
pool nägime, oli meie poolt ~~uuritud~~ ^{uuritud} Adla-
vere valla taluomanikkude perekondade keskmine lastearv vähem Saaremaa põllupidajate lastearvust. Muutud vallas oli keskmine talude suurus käsifluseel

alla olevat perukondades Riia vakamaas
das 114, 2.

Tabel XXVIII

Talundite summas Adalvere vallas, Viig. km.

67 muritud perekonnad.
~~hektari~~ ~~desaat~~

alla 60	Riia vakamaa	...	5	perekonnad
60-80	"	"	14	"
80-100	"	"	15	"
100-120	"	"	8	"
120-140	"	"	9	"
140-160	"	"	7	"
160-180	"	"	3	"
180-200	"	"	2	"
üle 200	"	"	4	"

Juuna Saaremaa kohta on meil raske objektiivseid andmeid esitada, siiski ei eksiks ^{mit} meile kui ütleme, et seal see arv keskmiselt vähem on eelmisest. Nõiks oletada, et mida suurem on talund, seda vähem on lastearv perekonnas. Muudugi ei saa meile ütelda, et talukohta suuruse lastearvu suhtes võrdluse all olevates taluomanikekude perekondades ükski mõnduandev oleks. Siin tuleb arvestada ka sellega, et võrdluseks foodud Saaremaa kultuurilisest tsentrumist enam eemal asub. Mida vähem aga kultuuri mõju, seda rohkem on ka perekonnas harilikult lapsi, näiteks Petserimaal, kus sündivus üldiselt suur on. Et aga talukohtade suuruse ^{siiski} mõju ^{arvatakse} laste-

1) Petserimaal suure sotsiaalse jõhjusena peab näha olema perekonna loomise hõlbustus, ühendus eroliste oludega (hõljemaajst). Toim.

arvule ^{le} ~~süski~~ ^{ameti} araldab, seda võiksime
vast ~~süski~~ oletada. Selle nähtuse peale
juhiskä Dr. med. J. Nilms tähele-
panu: „Suurpõllupidamine on ajaloos, nagu
näitavad ^{raha} ^{ugu} Greeka ja Rooma ajalood - maa
rahvast tühjaks teinud, kes linnades välja
suri või maalt välja rändas. Samuti on
Inglismaa rahvast maal tühjaks jäänud,
nagu ka besti kohta enne maareformi
ütelolla võis. Väiketalundite puhul elab
rahvas aga tihedalt. Nii oli Saksamaal
1907a. lugemise järel iga 100 ha₂ põllu-
pinna ^{kohta} peale väiketaludes (5-20 ha₂) 44 in-
imest; kesktaludes (20-100 ha₂) - 22 inimest;
suurtaludes (üle 100 ha₂) - 17 inimest.

Bestis on Tartu ülikooli sanitaartopo-

1) Johan Nilms, „Vaba Maa“, nr 254, 29. oktoober 1926.a.

graafiliste andmete järel iga 100 ha³ peale
väiketaludes (14 ha³, keskmiselt) - 33,4 inimes-
t; kesktaludes (39 ha³, keskmiselt) -
15,1 ja suuremas (67 ha³) kõigest 11,1
inimest. Sarnaseid näiteid võiks palju
tulla.

Tihedama rahvaarvu põhjused väike-
talude süsteemi puhul seisavad nähta-
vasti selles, et iga iseseisev perekond loo-
dussunniliselt sigineb, lapsi pealegi töö-
jumes tarvitades, kohta lastele paran-
dades jne."

Tähendab, jõukuse kasvades kahaneb laste
arv. Mis põhjused võiksid aga siin kaa-
lumisele fulla?

Mida suurema sissetulekuga perekond,
seda rohkem tahab ta ka oma lastele pä-

randada. Mida suurem kinnisvara omanik
sega rohkem tahab ta ka oma lastele jätta.¹⁾
Si sooviks ju näiteks üks isa, kes ise suure
kinnisvara omanik, et tema lapsed vae-
semates tingimustes elaksid, kui tema ise.
Sellaks on vaja, et pärandusestomp või-
malikult vähem fükeloluste all kannu-
takse. See on aga võimalik vähema lastearvu
juures; mida vähem lapsi, seda suurem
osa igale ühele neist oma vanemate pä-
randusest jääb. Ka ei saa siin kaasa
mõjuda vaade, et mida suurem laste-
aru, seda rohkem palgata tööjõudu, sest
suuremate talude majapidamises tuleb nii
kuin palgalist tööjõuga arvestada. Vä-
hemate talude majapidamises on see vaade

1) Fr. Lenz. Menschliche Auslese und Rassenhygiene,
Bd. II, München 1921; lhk 80, 81

aga mooduandvam. Palgalise tööjõu
pidamine on siin vähemate sissetulekute
tõttu raskendatud ja tasuta tööjõud
laste näol kasulik. Ka ei saa varemool
siin nii kui niis suurt parandust oma
järeltulvale soole jätta.

Nõuliselt aga maaludes, ^{ja} eriti aga
põllupidajate juures ei mõju lapsed
siiski nüürid väljaminekute suuren-
damise kui linnas, millest ka osali-
selt tingitud laste suurem arv asu-
nikkude ja talugmanikkude perekonda-
des kui tööliste ja ametnikkude juures
linnas.

#

Muid mõjusid lastearvuks.

Peale teiste, eelpool kirjeldatud sotsiaalsete ja bioloogiliste mõjude avaldamise oma mõju süstimise sageduse peale perekonnas veel rida teisi põhjuseid, mis selle järel, kuidas nad ühe või teise seltskonnakihi juures esile tulevad, suuremal või vähemal määral mõju avaldavad.

Näeks neist põhjustest, mida meil eelpool ei ole tähendanud, oleks suguhaiigused. Isäranis võimsad tegurid on gonorrhoea ja lues.

"Kui süfilis abiellu kaasa on foodud, siis lõpeb rasedus sageli väärsünnitusega. Süfiliitikutel lastearvust ei jätku keskmiselt sellaks, et perekond kestma jääks" (F. Lenz)

Neel suurem mõju on aga tripperil.

Nähemalt pool kõigist lasteta abieludest tuleb gonorrhoea arvele panna ²⁾

^{F. Lenz} "Iseäranis on paljude poolt naise peamiseks steriilsuse põhjuseks tripper ³⁾ tunnustatud" - ütleb Prinzing ⁴⁾ Fürbringeri järel on abielusteriilsuses kolmandik juhtudest mehe gonorrhoea põhjuseks ⁴⁾

"Sugukaigused, tripper ja süfilis, on sagedaselt ikaldussünnituse ja perekonnas väikese lastearvu põhjusteks. Minu ar-

1) Fr. Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhyg. Vol. II, München 1921; lhk. 26

2) Samast, lhk. 27

3) Fr. Prinzing. Handbuch d. medizinischen Statistik; Jena 1906; lhk. 38

4) Samast, lhk. 36.

vates on väga mitmed ja tõelikult suu-
rem arv perekondi, kui harilikult ette
kujutakse, ühe lapsega leppima pida-
nud sellepärast, et naine oma mehelt
tripperi omanud ja sel põhjusel enam
kandjaks ei jää. ¹⁾ Linnades on meil
aga suguhaigused enam laiali lagunenud,
kui maal. Kahtlemata fulerks süit ²⁾ töö-
liste ja ametnikkude lasteta abielude
suure arvu ja vähese perekonnasigijuse
osalisi põhjuseid otsida. Et aga tegurid, mis
sünnifuste arvu ³⁾ peale mõjuvad, tihedalt
enda vahel seotud on, siis fulerksid vast
suguhaiguste levimise üheks põhjuseks lin-
nades halvad korteriolud arvata.

1) M. Nõgese väitekirj, lisa, lk. 26.

Ka alkoholile vaadatakse kui lastearvule perekonnas mõjutava tegurite peale. Kas alkohol iseenesest otseselt lastearvule vähendavalt mõjub selle kohta valitsevad veel lahkavamised. Ühed arvavad seda tõendada võivat, kuna teised jälle eitaval seisukohal asuvad. Et sellis asjas selgus püüdis, siis loobume siinkohal väidete formisest ja püüdume vaid üldisega. Et aga tal kaudne mõju on, seda peame võimalikuks, sest joodik perekonnapea sageli suurema osa oma sissetulust alkoholile ohverdab ja sellega perekonna majanduslist seisukohta veelgi rasvendab. Lapsed kannatavad säärases perekonnas sageli alatoitluse all ja on tehislikult

nõrgad, mille tõttu nad haigustele vähem
vastupidavad ~~on~~, ning sellega ka suurem
nende hulgas ~~suurem~~. Nii ei ole siis
sellest kasu, et juudiku perekonnas rohkem
lapsi sünnib, nagu mõnel ~~sead~~ tõenda-
vad (Laitinen, Panson, Lundborg jt.)¹⁾ sest
vähe loofust on, et meist elujõulike kodan-
ikke kasvab. Teiste uurimiste põhjal on
aga näidatud, et juudikute perekondades
vähem lapsi sünnib. Nõnda on siis
alkoholi ~~kaudse~~ mõju suhtes kahe-
sugusel vastupidisel vaated sünitussage-
duse peale perekonnas valitsemas.

Mil määral alkoholi tarvitamine ühes
või teises seltskonnas ~~kihi~~ ~~juures~~ ~~meil~~ levi-
nenud on, seda on objektivsete andmete

1) Lenz. Menschliche Auslese u. Rassenhyg. Vol. II, München 1921,
lhr. 33, 34.

puudusel raske näidata. Üldise on ju
alkoholi tarvitamise mõiste - kas seola
parajalt või üleliia tarvitatakse - subje-
ktiivne, ja meie selle tõttu endi poolt ko-
gutud andmeid, kui küsitavaid, aga ka-
sutada ei ole saanud. Üldmulje on
aga jääkane, et siin suuremat vahet
seltskonna kihtide vahel erilisel silma
ei paista.

Ka usul ja ilmavaatel on oma
teatar mõju sündimissageduste peale
perekonnas, kuid vaevalt saaks neid esi-
mese tähtsusega põhjusteks pidada. Sti-
plaamil on meie arvates, erifi meie poolt
uuritud perekondades, sotsiaalsed ja bio-
loogilised põhjused.

Tuleb silmas pidada ka asja-

olu, et viimase 20 aasta jooksul sõdade
 ja revolutsioonide mõllus oleme elanud.
 Meie ühiskondlikke korraldusi on selle-
 tõttu mitmesugused muudatused üle
 pidanud elama. Ise on oma harilik-
 kudest roolastest välja paisatud, ja al-
 les viimasel ajal hakkame kind-
 ralt normaalsemaile oludele lähema-
 segaste aegade kestel, iseäranis viimase
 kümne aasta jooksul, kui majandusliku
 elu koguni raskeks muutus, hoidusid
 vanemad tahteliselt lastesaamisest.
 Sellega on vast osalt seletatav moolise
 sündivuse ja perekondade sigivuse langus.
 Linnades, kus segane aeg ennast tira-
 vamalt tunda andis kui maal, oli las-
 test hoidumise nähtus suurem, millega

vast^{osalt} seletada² võib, et lastearva vähesus
linnaosles enam silma paistab¹ kui maal.

Kokkuvõttes võiksime öelda, et ^{tulu} majanduslike elu paranedes ja normaalsete
olude saabudes, ka perekondade s^{ku}gipuse
tõusu võiksime loota, eriti linnasoles
töölise ja ametnikkude kihis juures.

Fokkuvõte.

1. Lasterohkus perekonnas on suurel määral vanemate elukutsesest ja seltskonna ^{teadlikkusest} kihti kuuluvusest.
2. Vahe meie seltskonna ^{suur} kihtide vahel ei ole nii tuntav, kui seda teistes vanemates riikides näeme. Meil ei ole välja arenenud veel tüübilist vabrikutöölise ega ametnikkude kihti.
3. Vaadeldes meie kirikuõpetajaid, ametnikkuid, vabrikutöölisi ja põllupidajaid, näeme, et kõige suurem sündimissagedus on põllupidajate pere-

kondades, neile järgnevad kirikuõpetajad, vabrikutöölised ja viimasel kohal ametnikud. Põllupidajatest on asunikud lasterikkamad kui taluomanikud.

4. Mida suuremad on maal taluko-
had ja mida ~~enam~~ enam kultuurilisele
tsentrumile, lähemal elatakse, seda
enam näitab lastearu perekonnas
kaharemise tendentsi.
5. Lasteta perekondades leiame amet-
nikkude ja tööliste juures rohkem,
kui põllupidajate juures.
6. Perekondade sigrivusele mõjuvad
halvavalt ametnikkude ja tööliste
kihtides peaaugalikult ebasoodsad
majanduslikud tingimused ja viletsad

konteriolud ning nendega kaasaskäi-
vad nähtused.

7. Munitud seltskonnakihtide juures on
abikaasade vanuse vahe kõige suurem
taluomanikkude juures; vabrikutöö-
listel aga, võrreldes teiste seltskonna
kihtidega, kõige vähem.

8. Mida enam meie majandusline
elu terveneb ja normaalsematele olu-
dele läheneb, seda rohkem on loofust
perekondate sigivuse tõusule, eriti
ametnikkude ja tööliste juures.

Kirjandus

1. Burgdörfer, Jr., Das Bevölkerungsproblem, München 1917.
2. Dresel & u. Tries Jr., Die Gebürtigkeit und Sterblichkeit der Kinder in Heidelberg u. s. h. Öffentliche Gesundheitspflege. Braunschweig 1922, H. 9.
3. Eesti demograafia, vihk II. Sündivus, surevus, abielluvus ja rahvalükkumine 1921-1923 a.
4. Eesti Statistika kuukiri № 47(2), 1926 veebruar. Lisa; sündivus, surevus ja abielluvus 1924 a.

5. Eesti tööliste büdzhet 1925 a. (Tallinna ja Narva töölisteibkondade majanduslik olukord).
6. Ellis, Havelock. Rassenhygiene und Volksgesundheit, Würzburg 1912.
7. Hamburger, C. Über den Zusammenhang zwischen Konzeptionsziffer und Kindersterblichkeit usw. Zeitschrift für soziale Medizin, Bd. III, Leipzig 1908.
8. Lasberg, S. Rahva tõutewise uurimise vahenditest. Eesti Arst, lisa. Neljas Eesti Arstide päev Haapsalus. Protokollid. Tartu 1926, lk. 54.
9. Lasberg, S. Tervishoidlik seisukord bestis 1924-1926. Eesti Statistika № 58 (13), 1926, 1 ja 15 september.
10. Lenz, Fr. Menschliche Auslese und

- Rassenhygiene, Bd. II, München 1921.
11. Mayr, v. g., Statistik und Gesellschaftslehre, Bd. II, Tübingen 1922.
  12. M. Nõges. Väitekiri
  13. Prinzing, Fr., Handbuch d. medizinisch. Statistik, Jena 1906.
  14. Rahamägi, H. B., Eesti rahva sündimuse vähenemise põhjused ja teed selle nähtuse kõrvaldamiseks. Väitekiri; Tartu 1923.
  15. Rahva demograafilise koosseis ja korteriolud Eesti. 1922 a. üldrahva lugemise andmed, vihk I.
  16. Reiman, H., Rahvaarvu kasvamine Eesti. Eesti Statistika № 55 (10), 1926, 1. juuli.
  17. Reiter H, u. Helm P., Wird die Sterb-

- lichkeit usw. Öffentliche Gesundheitspflege. Braunschweig, 1921, H. 11, Chk. 39.
18. Telcky L. Vorlesungen über soziale Medizin, I Teil, Jena 1914.
19. 1922 a. üldrahvalugemiste andmete läbitootamise plaan ja tabelite sisu, Tallinn 1923 a.
20. 1922 üldrahvalugemise andmed, vihk II, üleriikline kokkuvõte, tabelid.
-

Tabelliosa.

Ametnikud.

Abikaasade vanus.

Tabel №1

<table border="1"> <tr> <td>naise vanus</td> <td>mehe vanus</td> </tr> </table>	naise vanus	mehe vanus	alla 20 a.	20-24 a.	25-29 a.	30-34 a.	35-39 a.	40-44 a.	45-49 a.	50-54 a.	55-59 a.	60 ja üle	teadmata	naine surnud	abikaasade vanus	abikaasade vanus	Kokku
naise vanus	mehe vanus																
alla 20 a.																—	
20-24 a.		3	1													4	
25-29 a.		6	18		1	1								1		27	
30-34 a.		2	14	6	3						1	1	1			28	
35-39 a.		1	10	7	9	4						1	1			33	
40-44 a.			5	2	3	1										11	
45-49 a.					7	3	2	1			1					14	
50-54 a.					2	3	5	2				1				13	
55-59 a.					1	1		1	1							4	
60 ja üle										1						1	
teadmata																—	
mees surnud																—	
Kokku	—	12	48	15	26	13	7	4	2	—	2	3	—	3		135	

abikaasade vanus.

Tallinna töölised

Tabel N=2

naise mehe vanus	alla 20 a.	20-24 a.	25-29 a.	30-34 a.	35-39 a.	40-44 a.	45-49 a.	50-54 a.	55-59 a.	60 a. ja üle.	tead- mata	naine surnud	kahe- kordne abielu	elab kaheks	Kokku
alla 20 a.															—
20-24 a.					1										1
25-29 a.		3	3	1	1	2									10
30-34 a.		1	5	3	2		1								12
35-39 a.		1	3	10	6	2									22
40-44 a.			1	3	2	8	1	1							16
45-49 a.				1	5	4	2								12
50-54 a.					2	3	5	1	2			2			15
55-59 a.						1	1	6	3						11
60 a. ja üle							1		2						3
teadmata															—
mees surnud				1	1			2							4
Kokku	—	5	12	19	20	20	11	10	7	—	—	2	—	—	106

-97-

Tartu töölised

abikaasade vanus

Tabel № 3

naise mehe vanus vanus	alla 20 a.	20-24 a.	25-29 a.	30-34 a.	35-39 a.	40-44 a.	45-49 a.	50-54 a.	55-59 a.	60 a. ja üle	tead- mata	naine surnud	katu- tatu	elab aetus	Kokku
alla 20 a.															—
20-24 a.	1		4												5
25-29 a.			5	1										1	7
30-34 a.		1	3	3								1			8
35-39 a.		1	2	3	1								2		9
40-44 a.					2	1	1					1			5
45-49 a.					2	2	1					1			6
50-54 a.					1	1	3		1						6
55-59 a.								2							2
60 a. ja üle						1		1	1	2					5
teadmata															—
mees surnud															—
Kokku	1	2	14	7	6	5	5	3	2	2	—	3	2	1	53

Taluomanikud

abikaasade vanus

Tabel №4

naise mehe vanus vanus	alla 20a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60a. ja üle	tead- mata	naine surnud	laku- tatu	elab lahus	Kokku
alla 20a.															-
20-24a.		1													1
25-29a.															-
30-34a.		1		1											2
35-39a.				3											3
40-44a.			1		2	2									5
45-49a.			2	1		2									5
50-54a.			1	1		2		3	1						8
55-59a.				1		2		4							7
60a ja üle				1		2	4	1	1	15		3			27
teadmata															-
mees surnud				1	2	1	1	1	1	2					9
Kokku	-	2	4	9	4	11	5	9	3	17	-	3	-	-	67

Asunikud

abikaasade vanus

Tabel №5

naise mehe vanus vanus	alla 20a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60 a. ja üle	tead- mata	naine surnud	peh- kud surnud	elab kodus	Kokku	
alla 20a.																—
20-24a.																—
25-29a.		1	2	1												4
30-34a.		2	1	1	1	1	1									7
35-39a.		1		1	4											6
40-44a.			1	1	2	3	1									8
45-49a.				2		1	1									4
50-54a.		1				1	2	1								5
55-59a.					1			3	2	3						9
60a. ja üle							2	1	4	6						13
teadmata																—
mees surnud						1										1
Kokku	—	5	4	6	8	7	7	5	6	9	—	—	—	—		57

— 100 —

Suurema osa elust mööda saanud.

Tabel N=6

Perekondaole sotsiaalne liigitus.	maal ja alevis		linnas		tead- mata		Kokku	
	mees	naine	mees	naine	m.	n.	mees	naine
Tallinna	38	54	64	50	-	-	102	104
Tartu	12	21	41	26	-	-	53	47
Kokku	50	75	105	76	-	-	155	151
Ametnikud	36	32	99	95	-	2	135	129

Ametnikud

abielukestvus ja lastearv perekonnas.

Tabel № 7

abiellu laste arv perekonnas	alla 1a.	1-2 a.	3-4a.	5-9a.	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a. ja üle	tead- mata	Kokku	
													perekond.	lapsi
lasteta	10	11	8	10	4	4	3						50	-
1	2	9	10	14	4	1	1	1		1			43	43
2		1	1	8	9	1	3						23	46
3				1	3	2		1					7	21
4					2		2	1		1			6	24
5					1	2							3	15
6					1	1							2	12
7													-	-
8							1						1	8
9													-	-
10													-	-
Kokku	12	21	19	33	24	11	10	3	-	2	-	-	135	169

Tallinna töölised abielurestvus ja lastearv perekonnas.

Tabel № 8

abielu restvus laste- arv perekonnas	alla 1a.	1-2a.	3-4a.	5-9a.	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a ja üle	tead- mata	Kokku	
													perekond	lapsi
lasteta	2	4	5	2	7		3	2					25	-
1		4	3	5	3	6	2	1					24	24
2			5	8	6	3	1	1					24	48
3				2	2	4	2		1				11	33
4					2		3	1	3	1			10	40
5					1	1			1				3	15
6					1	1	2	1	2				7	42
7								2					2	14
8													-	-
9													-	-
10													-	-
Kokku	2	8	13	17	22	15	13	8	7	1	-	-	106	216

-103-

Tantu töölised abielukestvus ja lastearu perekonnas.

Tabel № 9

laste- arv perekonnas	abielu kestvus alla 1a.	1-2a.	3-4a.	5-9a.	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a. ja üle	tead- mata	Kokku	
													perekond	laphi
lasteta	2	4	2	2	3		1		1				15	-
1		4	4	3	4	1				1			17	17
2		1	1	1	4	3	1	1					12	24
3			1				1	1	1		1		5	15
4				1			1						2	8
5						1							1	5
6							1						1	6
7														
8														
9														
10														
Kokku	2	9	8	7	11	5	5	2	2	1	1	-	53	75

-104-

Taluomarikud.

Abielukestvus ja lasteanu perekonnas.

Tabel N=10

abielu- kestvus laste- an perekonnas	alla 1a.	1-2 a.	3-4 a.	5-9 a.	10-14 a.	15-19 a.	20-24 a.	25-29 a.	30-34 a.	35-39 a.	40 a. ja ilg	taad- mata	Kokku	
													perekondi	lapse
lasteta	2	1	1	1	1	1	1				1		9	-
1	1			2				1		1	2		7	7
2			2	2	2	1	2	2			3		14	28
3					3	1	1	2	1	3	2		13	39
4				1		2	1	1	1	1	1		8	32
5										1	4		5	25
6								1	1	1			3	18
7						1	1	1			1		4	28
8													-	-
9										1	1		2	18
10											1		1	10
13								1					1	13
Kokku	3	1	3	6	6	6	6	9	3	8	16	-	67	218

-105-

Asumikud abielukestvus ja lastearv perekonnas. Tabel N° 11

abielu- kestvus laste- arv perekonnas	alla 1a.	1-2a.	3-4a.	5-9a.	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a. ja üle	leaaf- mata	Kokku	
													berekondi	lapsti
lasteta	1	1		1	1	1							5	-
1		3	1	3			2						9	9
2			1	3	1	1	1	1	2	1			11	22
3			1	2	2	3	1			1			10	30
4				1			2		2				5	20
5							1	1	1	2	1		6	30
6					2				1				3	18
7									1	1	1		3	21
8									1				1	8
9										2	1		3	27
10									1				1	10
Kokku	1	4	3	10	6	5	7	2	9	7	3	-	57	195

-106-

Kirikuõpetajad abielukestrus (üle 10a.) ja lastearv perekonnas. Tabel № 12
 (H. B. Rahamäe näitekiija tabeli XV C, Chr. 963-966 järel) 1920a.

abielu- laste- arv perekonnas	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a. ja üle	Kokku	
								perikondi	lappi
lasteta		1	1					2	—
1	1	1						2	2
2		1			1			2	4
3	1	1						2	6
4	4	3						7	28
5	3		4	1				8	40
6	1		2					3	18
7				1			1	2	14
8								—	—
9					1			1	9
10			1	1				2	20
Kokku	10	7	8	3	2	—	1	31	141

(41 last)

(100 last)

Tuumaakohtade abielukestrus (üle 10 a.) ja lastearv perekonnas. Tabel Nr. 13.
omanikud.^{x)}

abielu kestrus laste- arv perekonnas	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40 a. ja üle	Kokku	
								perekondi	lappi
lasteta		1	1					2	-
1	1							1	1
2		2	2	1	3		1	9	18
3	3	2		3	2	3	3	16	48
4	5	1	4	2		2	5	19	76
5	1	1	9	3	1	3	3	21	105
6	1	1	2	1	1	4	1	11	66
7		1	3	5	1	2	1	13	91
8	1		3	2	3	2	3	14	112
9			1	1		1	1	4	36
10				1				1	10
11							1	1	11
								-	-
Kokku	12	9	25	19	11	17	19	112	574

x) Kaarma evang. k. usu koguluse 15 valola (1896-1923a. person. raamatute järel)
 H. B. Rahamäe väitexinija tabeli XXI A, lkr. 999-1003 järel.

-108-

N. abadikid ^{x)} abielukastvus (üle 10a.) ja lastearu perekonnas. Tabel n=14.

abielu- laste arv perekonnas	10-14a.	15-19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40a. ja üle	Kokku	
								meeste	naiste
lasteta								-	-
1			1					1	1
2	2					2		4	8
3	6	4	5	4		2	1	22	66
4	3	2	1	4		7	1	18	72
5	5	3	4		6	2	9	29	145
6	2	2	2	2		3	3	14	84
7		4	3	1			3	11	77
8			1		1	1	1	4	32
9	1							1	9
10			1					1	10
11			1			1		2	22
12				1				1	12
Kokku	19	15	19	12	7	18	18	108	538

x) Kaarma evang. luter. usu koguduse 15 rabeli (1896-1923a. person. raamatü järel.)
H. K. Rahamäe väitekiija tabeli xxi 15, lhx. 1003-1006 andmetel.

Amehtikud

Abiellumisvanus (mehe tabelu)

Tabel N=15

naise- mehe- vanus	alla 18a.	18a.	19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60 a. ja vähem	70 a. ja vähem	Kokku
alla 19a.														—
19a				2										2
20-24a	1	1	6	24	5	1		1					1	40
25-29a.	1	1	6	18	17	1	1							45
30-34a	2	1		16	11	3							2	35
35-39a.				3	5		1							9
40-44a.							1							1
45-49a.					1		1							2
50-54a.						1								1
55-59a.														—
60 a. ja vähem														—
70 a. ja vähem														—
Kokku	4	3	12	63	39	6	4	1	—	—	—	—	3	135

Tallinna fõöliised

abiellumisvanus (mehe ja naise)

Tabel № 16

naise- mehe- vanus	alla 18a.	18a.	19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60a. ja üle	ead- maja	Kokku
alla 19a.														—
19a.	1					1								2
20-24a.	1	6	6	11	1	3	1						1	30
25-29a.	2	4	3	17	12	3			1					42
30-34a.	1		1	6	8	2	2	1						21
35-39a.				1	4		1	1						7
40-44a.				1	2			1						4
45-49a.														—
50-54a.														—
55-59a.														—
60a. ja üle														—
eadmaja														—
Kokku	5	10	10	36	27	9	4	3	1	—	—	—	1	106

Tartu föölised

abiellumisvanus (mehe tabelu)

Tabel № 17

naise- mehe- vanus	alla 18a.	18a.	19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60a. ja üle	tead- mata	Kokku
alla 19a.														—
19a.				1										1
20-24a.	2	1		6	3									12
25-29a.	1	1	1	11	6	2	1							23
30-34a.		1	1	4	2	2								10
35-39a.					2	2		1						5
40-44a.					1	1								2
45-49a.														—
50-54a.														—
55-59a.														—
60a. ja üle														—
teadmata														—
Kokku	3	3	2	22	14	7	1	1	—	—	—	—	—	53

-112-

Taluomani kuol.

Abiellamisvanus (mehe - abieli)

Tabel N° 18

naine mehe vähus	alla 18a.	18a.	19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60a. ja ikk	tead- mata	Kokku
alla 19a.														-
19a.			1											1
20-24a.		4	2	3	1									10
25-29a.		4	1	15	3									23
30-34a.	1	1	5	8	5		1							21
35-39a.	1		1	3	1				1					7
40-44a.					1		1							2
45-49a.					2			1						3
50-54a.														-
55-59a.														-
60a. ja ikk														-
teadmeta														-
Kokku	2	9	10	29	13	-	2	1	1	-	-	-	-	67

Asunikool

Abiellumisvanus (mehe T abielu) Tabel № 19.

naise- mehe- vanus	alla 18a	18a.	19a.	20-24a.	25-29a.	30-34a.	35-39a.	40-44a.	45-49a.	50-54a.	55-59a.	60a. ja üle	tead- mata	kokku
alla 19a.														—
19a.														—
20-24a.	1	1		11	2	1								16
25-29a.	1		4	9	6	4								24
30-34a.		1		3	4	1	1							10
35-39a.		1		1	1	1	1							5
40-44a.														—
45-49a.					1	1								2
50-54a.														—
55-59a.														—
60a. ja üle														—
teadmata														—
kokku	2	3	4	24	14	8	2	—	—	—	—	—	—	57

— 114 —

Korferiolud.

Tabel n: 20.

Perikondade sotsiaalne lüigitus.	uuritud perikondade arv	elad omas- majas (kollekt.)	uuritud korpor	allühnik	korpor ra- nemate prot.	teadmata.	Keskmise elanikkude arv toa kohta.							
							alla 1	1-2	2-3	3-4	4	5	6	7
Tallinn	106	5	91	8	2	-	1	9	32	36	14	7	5	2
Töölised Tartu	53	6	45	-	2	-	-	11	22	9	8	1	2	-
Kokku	159	11	136	8	4	-	1	20	54	45	22	8	7	2
Ameeriklased	135	9	109	10	4	3	4	65	39	16	10	1	-	-

Teenistusolud

Tabel № 21

Perikondaole Sotsiaalne Lingifus.	Kuni teol perikondaole alla	Üldine kuusissetulek perekonnaj										Perikondadest, kus naine ja mees olavad,			
		6.000	6-8.000	8.-10.000	10.-12.000	12.-15.000	15.-20.000	20.-25.000	25.-30.000	30.-40.000	40.-50.000	teemil mees üksi	teemil naine üksi	teemil mõlemad	Kokku
Jaliliin	106	35	40	14	11	6	-	-	-	-	-	80	-	20	100
Töölised Tarta	53	18	29	4	2	-	-	-	-	-	-	43	-	4	47
Kokku	159	53	69	18	13	6	-	-	-	-	-	123	-	24	147
Ameeriklased.	135	1	14	18	20	31	30	11	6	2	2	75	3	51	129

11911-

Au hinnaföö

4736 10

i

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01235274 8